

ŽELJKO TOMIČIĆ
Institut za arheologiju, Zagreb
zeljko.tomicic@iarh.hr

Primljeno: 26. 07. 2012.
Prihvaćeno: 09. 10. 2012.

KAROLINŠKO KOPLJE IZ VARAŽDINA – PRINOS POZNAVANJU NAJRANIJE PROŠLOSTI GRADA

Otkriće karolinškog koplja u urbanoj jezgri – Starom gradu Varaždinu tematizira se u kontekstu povijesne zbilje tijekom franačko-avarskih ratova potkraj 8. i početkom 9. stoljeća i nastoji se prepoznati kao važna i soakako nezaobilazna karika u genezi potencijalne ranosrednjovjekovne aglomeracije koja će u 12. stoljeću postati Guarestin.

UVODNE NAPOMENE

Može li jedan usamljeni pokretni arheološki nalaz biti temeljom za relativno složeno promišljanje o upoznavanju urbane geneze? To je doista teško i pomalo neobično pitanje. Redovito smo si ga postavljali od trenutka kada smo se 1965. godine, kao kustos-arheolog tadašnje Prapovijesne zbirke uglednog Gradskog muzeja u Varaždinu, po prvi put susreli s osebujnim masivnim željeznim kopljem i njegovim karakterističnim bočnim krilcima (Slika 1). To se ponavljalo od naše prve objave u *Starohrvatskoj prosvjeti* (Tomičić, 1966, 53-61), pa potom uvijek kada je trebalo prikazivati ranosrednjovjekovnu arheološku baštinu Varaždina ili njegove uže ili šire okolice (Tomičić, 1978, 210, Sl. 1, 211; 1985, 223, Sl. 9-10; 1997, 64, Sl. 2; 2009, 57, Sl. 3). Činili smo to uporno, shvaćajući nezaobilaznu važnost karolinškog koplja otkrivenog 1942./1943. podno gradske kule s pomičnim mostom na ulazu u spomenički kompleks *Stari grad* Varaždin na zapadnoj strani Trga Miljenka Stančića. Bila je to po našem uvjerenju i u našoj spoznaji preostala nedostajuća karika u vremenskoj lenti, tj. kronostratigrafiji postupnoga izrastanja Varaždina.

Slika 1. Karolinško koplje s krilcima iz Varaždina. Snimak i crtež Ž. Tomičić.

1.

Kako to da je pouzdano riječ o koplju iz karolinškog kulturnog kruga? Srećom, na to pitanje postoje relativno brojni pouzdani odgovori koji se temelje u učestalim analogijama, tj. tvornim nalazima srodnih primjeraka kopalja s krilcima diljem Europe tijekom dominacije Franaka.

Karolinškodobno naoružanje je dobro poznato, ponajprije na temelju grobnih priloga u zemljama uokolo Karolinškog Carstva, jer je ondje još vladao običaj prilaganja.

Kao reakcija na ugrozu s Istoka od prodirućih konjaničkih naroda – Avara morali su karolinški vladari oblikovati vlastite kontingente teških konjanika – ratnika. Isto je bilo i s opasnošću Arapa s juga. Tijekom konjaničkog ratovanja u 8. st., javila se potreba za uzgojem većih konja i uvježbavanju konjaničkih postrojbi, pa se u tom novom obliku vođenja ratova prilagođavalo i oružje. U toj prilagodbi sudjelovalo koplje. Još u kasnomerovinško doba bodila kopalja kovana su s bočnim „nastavcima“ koji su tijekom 8. st. oblikovana u krilca s masiv-

nim bočnim nastavcima, ukovanim s listom koplja s ravnim završetkom i prema tuljcu s uvučenim povijenim krajem. Šiljci kopalja su težili do 500 grama. Listovi su se uglavnom sastojali od damasciranog čelika. Stjegovi kopalja, poglavito od jasenova drveta, bili su dužine od 2 do 2,50 m.

2.

Već prigodom prvog našeg objavljivanja varaždinskog koplja posegnuli smo za toliko važnom i nezaobilaznom kategorijom povijesno-umjetničkih dokaza koje su nam podarili karolinškodobni prikazi tog specifičnog i vrlo raširenog tipa navalnog oružja diljem Frankije, registrirani na jedinstvenim minijaturama iz dragocjenih onodobnih nabožnih knjiga.

Prema ranosrednjovjekovnim ilustrativnim prikazima od 8. do u 11. stoljeće pješaci ili češće ratnici konjanici nose koplja, s naglašeno jasno nacrtanim krilcima.

U slikovnom Psaltiru iz Stuttgarta (oko 800. – 830.) pojavljuje se krilato koplje u prikazu borbe Davida s Golijatom (Slika 2).¹ U nešto starijem Psaltiru iz Corbiea kraj Amiens nastalom možda oko 800. godine ili nešto prije, na koplju Golijata se vidi ukras sa žljebovima na tuljcu (Slika 3).² Zanimljiv je prikaz koplja s krilcima na kanonističkom zborniku spisa iz Vercellia u sjevernoj Italiji koji se datira u prvu polovinu 9. st. (Slika 4).³ Nadalje, za našu je temu ilustrativan prikaz ratnika pješaka s kopljem s krilcima iz tzv. *Prve Biblije* cara Karla Čelavoga (840. – 877.) nastale oko 846. godine (Slika 5)⁴. Na poznatom *Psalterium aureum* iz St. Gallena dati su dragocjeni prikazi konjanika s kopljima s krilcima (Slika 6).⁵

¹ Psaltir iz Stuttgarta čuva Württembergische Landesbibliothek (usp.: Hrvati i Karolinzi, Dio Prvi. Rasprave i vrela, Split 2000, str. 129, sl. 32).

² Psaltir iz Corbiea čuva Bibliothèque municipale u Amiensu (usp.: Hrvati i Karolinzi, Dio Prvi. Rasprave i vrela, Split 2000, str. 133, sl. 38).

³ 799 *Kunst und Kultur der Karolingerzeit. Karl der Große und Papst Leo III in Paderborn*. Band I. Katalog der Ausstellung, Paderborn 1999, II. 15. Na pergamentu s prikazom ekumenskog koncila u Nicei, pohranjenom u Vercelliu u Biblioteca Capitolare, COD.CLXV, prikazan je ratnik pripadnik carske tjelesne straže s kopljem s krilcima.

⁴ *Prva Biblija* cara Karla Čelavoga pohranjena je u Nacionalnoj biblioteci u Parizu (usp.: Hrvati i Karolinzi, Dio Prvi. Rasprave i vrela, Split 2000, str. 129, sl. 31).

⁵ *Zlatni psaltir* iz St. Gallena (fol.140) datiran u prvu polovinu 9. st. sadrži prikaz konjanika s kopljima s krilcima i stjegonošom (usp.: Hrvati i Karolinzi, Dio Prvi. Rasprave i vrela, Split 2000, str. 133, sl. 39).

Slika 2. Psaltir iz Stuttgarta. Prema Hrvati i Karolinzi 2000.

Slika 3. Psaltir iz Corbie kraj Amiena. Prema Hrvati i Karolinzi 2000.

Slika 4. Kanonski zbornik spisa iz Vercellia. Prema Hrvati i Karolinzi 2000.

Slika 5. Prva Biblija cara Karla Čelavog. Prema Hrvati i Karolinzi 2000.

Slika 6. *Psalterium aureum* iz St. Gallena. Prema Hrvati i Karolinzi 2000.

Na prostoru današnje Hrvatske, susjedne Slovenije (korito rijeke Ljubljanice)⁶ te Bosne i Hercegovine koplja s krilcima su učestala pojava (Slika 7).⁷ Primjetan je njihov pretežit raspored uz vodotoke, dakle i potencijalne onodobne prometnice.⁸

Pojava karolinškog koplja u Gradskom muzeju u Varaždinu pobuđivala je posebnu pažnju i *Nestora* naše arheologije srednjovjekovlja, Zdenka Vinskog, prof. dr. sc. i dopisnog člana Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (Vinski, 1979, 187; br. 17).

Kopljima s krilcima kao dragocjenim i relativno rjetkim nalazima u znanstvenoj literaturi posvećivalo se apsolutno potrebno zanimanje i pažnja. U tom smislu od posebne su važnosti tipološko-kronološke analize i vrjednovanja kopalja s krilcima, kako u inozemnoj, tako i našoj najnovijoj specijalističkoj srednjovjekovnoj

⁶ *Ljubljana* 2009. - *The Ljubljanica – a River and its Past* (ur.: P. TURK, J. ISTENIČ, T. KNIFIC, T. ABERGOJ), Ljubljana; BITENC, P., KNIFIC, T., (1997): Arheološko najdišće Ljubljanica, *Argo*, 40/2, Ljubljana, 19 - 32; B[itenc], P., K[nific], T., (2009): s.v. "91 Spearheads", u: *Ljubljana* 2009, 328 - 329.

⁷ Valja napomenuti kako je prvo sveobuhvatno kartiranje svih kategorija oružja do godine 1000., uključujući i kopalja s krilcima, poznatih do tada na području starohrvatske države, objavio Z. VINSKI, 1970, T. III. U novije vrijeme je kartiranje rasprostriranja kopalja s krilcima na području Republike Hrvatske te Republike Bosne i Hercegovine obavio Ž. DEMO (Demo, 2010, Sl. 4.).

⁸ SCHULZE, 1984, 222 - 248.

literaturi.⁹ Pritom posebice izdvajamo zanimljiva promišljanja Željka Deme općenito o kopljima s krilcima unutar kojih se varaždinsko koplje uvrštava u njegov Tip III, odnosno vremenski na svršetak 8. st., prvu polovinu i početak druge polovine 9. st. (Demo, 2010, 72, Tablica 3). Na taj način naše ranije datiranje varaždinskog koplja, prigodom prve njegove objave, nailazi na pouzdanu i utemeljenu potvrdu (Tomičić, 1968, 53 –61).

Slika 7. Zemljovid s rasporedom karoliških kopalja s krilcima na prostoru Slovenije, Hrvatske te Bosne i Hercegovine. Prema zamisli autora izradio Hrvoje Jambrek.

Povežemo li sve pobrojane elemente, tj. analogne nalaze kopalja s krilcima i njihove prikaze na karoliškim minijaturama te detaljne usko usmjerene analize

⁹ PAULSEN, 1967; STEIN, 1967; TOMIČIĆ, 1968; 1985; SEKELJ-IVANČAN, 2004; 2007; VINSKI, 1970; DEMO, 2011; WESTPHAL, 2002; YPEY, 1982; 1982A; ZEKAN, 1994; BEKIĆ, 2003; KOVÁCS, 1980; SZAMEIT, 1987.

specijalista medijevista, dobivamo jasniju sliku stanja glede vremenskog i tipološkog određenja nalaza iz Varaždina koji je u fokusu našega zanimanja. Dakle, prema današnjem stanju istraživanja varaždinsko koplje može se pouzdano opredijeliti u vremenski okvir od oko svršetka 800. godine do u prvu polovinu 9. st.

3.

Daljnja važna sastavnica našeg prinosa odnosi se na povijesni kontekst u kojem se varaždinsko koplje prepoznaje kao svjedočanstvo sukoba Franaka, Avara i Slavena. Pri našem povijesnom ocrtavanju od posebne važnosti su nam susjedan istočnoalpski prostor i međuriječje Drave, Dunava i Save koji su svakako bili nezaobilazni činitelji u kasnijim sudbonosnim povijesnim mjenama u ovom dijelu velikog europskog ratišta.

Valja prethodno napomenuti kako je 748. Franačko Kraljevstvo Karolinga uključilo Karantaniju kao vazalnu kneževinu pod nazivom Carinthia i poduzelo prijelaz tamošnje populacije na kršćanstvo. Ta je „nova“ religija u početku odbijana ali su irski monasi pod nadzorom dijeceze u Salzburgu počeli propovjedati na lokalnom jeziku što je pridonosilo uspješnoj misionarskoj djelatnosti.

Valja posebice naglasiti da se promatrani prostor uz riječni prijelaz preko Drave u neposrednoj okolici kasnijeg Varaždina koji se naslanja na sjeverniju susjednu Karantaniju, obzirom na zamjetnu koncentraciju ranosrednjovjekovnih nalaza u susjednom Međimurju, uokolo Preloga ali i nizvodno uz desnu obalu vodotoka, nameće kao poprište intenzivnih i sudbonosnih sukoba na prijelazu 8. u 9. stoljeće. To je ujedno i granično područje interferiranja Karolinga s Avarskim kaganatom.

Slabost Avarskog kaganata postala je jasna čitavoj Europi nakon što je furlanskom vojvodi Eriku i/ili Slavenu Vojnomiru (Wonomyr) godine 795. uspjelo zaplijeniti blaga avarskog kagana u Potisju (Szöke, 2009, 395).

U ljeto 796. poslao je Karlo Veliki sina Pipina iz Italije s jednom vojskom u Pannoniju a istodobno je naredio da se bajuvarske i alamanske postrojbe pridruže vojsci Pipina „...in finibus Avarorum“.¹⁰ Cilj vojnog pohoda bio je prisiljavanja avarskog kagana da se kao vazal pokori Karlu Velikom.

Pipinova vojska je marširala iz Italije, slijedeći trag Erika i Vojnomira, prije svega kroz Furlaniju te kroz područje Slavena u Karantaniji, a potom nakon okupljanja vjerojatno u blizini strateški važnog položaja, udružena krenula kroz doline međuriječja Drave i Save do šire okolice Sirmija (Slika 8). Tako su se obje vojske prema naredbi Karla Velikog sastale „...in finibus Avarorum“, tj. na granici Avarskog kaganata.

¹⁰ Vidi B. M. SZÖKE, 2009, 395, bilj. 1. Ann. Laureshamenses a 796 (MGH SS I 37); Ann. qui dicuntur Einhardi a. 796 (MMFH 1, 39).

Slika 8. Prikaz Pipinova pohoda 796. godine. Prema Szöke 2009.

U ljeto 796. sakupili su se biskupi koji su marširali s Pipinom na *Conventus episcoporum ad ripas Danubii*¹¹, pod protokolarnim vodstvom Paulina II., patrijarha Akvileje. O mjestu koncila se u *Dictatus*¹² navodi da se održao u *Castra... super flumen albidum Danubium*¹³ i to ondje gdje je Pipin već ranije primio zakletvu vjernosti Kagana, i odakle se nakon pljačkanja i uništenja *Hringa* vratio. Kako se Pipinov logor nalazio negdje u dravsko-savskom međuriječju ili vrlo vjerojatno neposredno na Dunavu, to znači da se ondje održao i spomenuti koncil.

Prema našem mišljenju, bilo je to možda u Iloku (*ant. Cuccium*), gdje je pogodan riječni prijelaz preko Dunava omogućavao neposredan ulazak u Potisje u kojem se nalazilo sjedište avarskog kagana.

¹¹ Vidi B. M. SZÖKE, 2009, 396, bilj. 5. MGH Concilia II, Bd. LI, 172 – 176 No. 20; MMFH 4, 18 – 20. O izvoru i pitanju koncila detaljnije: Bratož, 1993, 176 – 178 i Reimitz, 2000, 156 – 160.

¹² Vidi SZÖKE, B. M., 2009, 396, bilj. 5. O kodeksu u kojem se donosi *Dictatus Paulini patriarchae*: Veszprémy, 2004, 54 – 57.

¹³ Vidi B. M. SZÖKE, 2009, 396, bilj. 7. *Rhythmus de Pippini regis victoria Avarica* c. 5: MGH Poetae latini aevi Carolini I, 116 (= Carmen de Pippini regis...: MMFH 2, 14).

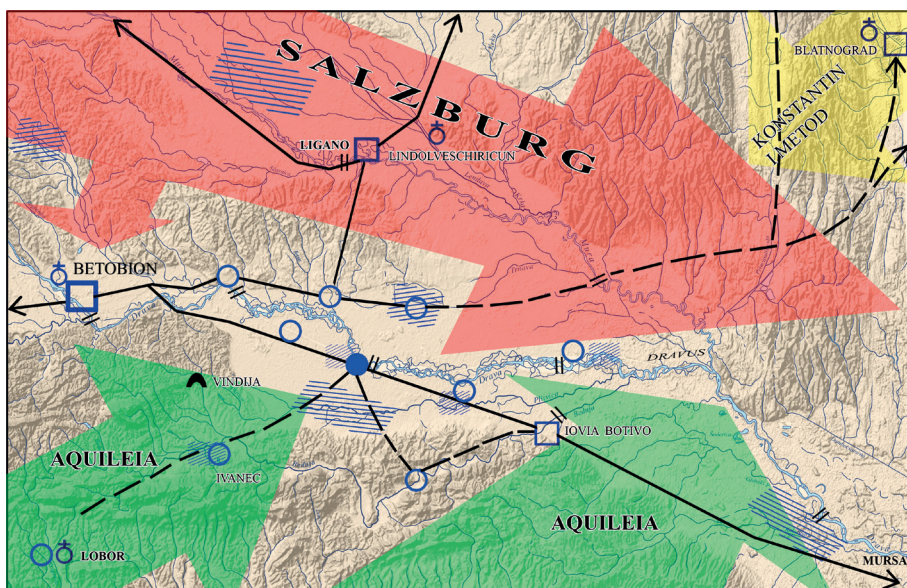
4.

Je li naposljetku *varaždinsko koplje* karolinške provenijencije moguće smatrati „nedostajućom karikom“ koja u kronostratigrafskom i kulturološkom smislu tvori „premosnicu“ od ranoga srednjeg vijeka u kojem se u blizini riječnog prijelaza preko Drave, u zahvatu stoljećima stare kopnene prometnice njezinom desnom obalom, oblikovalo prvotno nizinsko gradište zaštićeno, vrlo vjerojatno, opkopi-ma s vodom. Dakle, ranosrednjovjekovno selo, koje je možda bilo sjedištem župe ranih Slavena (Tomičić, 2009, 56 – 57). O postojanju relativno gustog naseljavanja novodoseljenog slavenskog etničkog sloja i njegovom prvotnom suživotu (ko-habitaciji) s autohtonim stanovništvom na promatranom užem i širjem prostoru imamo neoborive materijalne dokaze koji sežu od 6. stoljeća nadalje (Bekić, 2006, 289 – 291; Sekelj-Ivančan, 2010; Guštin, Tiefengraber, 2002, 46 – 62). Daljnju kronostratigrafsku kulturnu kariku tvori nalaz varaždinskog koplja kojega valja promatrati u vremenskom okviru od svršetka 8. do prvih desetljeća 9. stoljeća. Valja istaknuti i bitnu povijesnu činjenicu koja je svakako imala određenog konkretnog utjecaja na oblikovanje i organizaciju prostora međuriječja Drave, Dunava i Save a koja se odnosi na odluku cara Karla Velikog iz 811. godine, po kojoj je rijeka Drava postala granicom između nadbiskupije u Salzburgu i patrijarhata u Akvileji (Slika 9). Tom podjelom prostor južno od toka rijeke Drave do njezina ušća u Dunav i, dakako, sve do istočnojadranske obale pripao je patrijarhatu u Akvileji. Prostor sjeverno od toka Drave pripao je nadbiskupiji u Salzburgu. To je za Franačko Carstvo bio važan korak u smislu organizacije prostora neposredno uoči Aachenskog mira 812. godine kojim je određena *de facto* hemisferska granica između onodobnih velesila Europe – Franačkog i Bizantskog Carstva.

Konačno, evo nas nakon poduljeg vremenskog i arheološkog hiatusa i do trenutka prvog pisanog izvora, odnosno spominjanja *Guarestina*, tj. današnjeg Varaždina u sredini 12. stoljeća.

5.

Pokušavajući na poslijetku sažeti naše razmatranje o važnosti karolinškog koplja iz Varaždina, dolazimo do uvjerenja, koje nismo nikada promijenili od našeg prvog susreta s tim krucijalno važnim nalazom. Riječ je samo o mogućnostima suvremenih interdisciplinarnih istraživanja (¹⁴C, rentgensko snimanje, neinvazivno analiziranje i sl.) koja nam mogu poslužiti u zaokružavanju slike o nalazu, tj. o njegovom preciznijem trenutku postanka, pretpostavljenoj provenijenciji, mogućem kontekstu i sl. Dakle, mogu se sve sofisticiranijim metodologijama mijenjati i pristupi znanstvenika nalazu koplja s krilcima iz Varaždina ali u svim tim nastojanjima ne može se negirati njegovo realno postojanje i izuzetna važnost za kronološki položaj i mogući slijed geneze *Guarestina*.

Slika 9. Karta okolice Varaždina u ranom srednjovjekovlju. Prema Tomičić, 2009.

Uvjereni smo kako su se i naši retci, utemeljeni na spoznajama humanističkog polja arheologije i njegove važne grane arheologije srednjega vijeka, upravo na primjeru jedinstvenog nalaza koplja iz Varaždina, na skroman način uklopili u obilježavanje velikog životnog djela kojim nas je zadužio uvaženi akademik Andro Mohorovičić i ponovno okupio na zajedničkom zadatku znanstvenog tražanja za uvijek novim spoznajama koje su ponekad podložne novim motrenjima i nužnim mjenama.

LITERATURA

1. MGH - Monumenta Germaniae Historica (Berlin, München).
2. BEKIĆ, L. (2003): Novi nalaz ranosrednjovjekovnog koplja s krilcima, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, XXXVI, Zagreb, 165 - 179.
3. BITENC, P., Knific, T. (1997): Arheološko najdišće Ljubljana, *Argo*, 40/2, Ljubljana, 19 - 32.
4. B[itenc], P., K[nific], T. (2009): Polona Bitenc, Timotej Knific, s.v. "91 Spearheads", u: *Ljubljana 2009*, 328 - 329.

5. BRATOŽ, R. (1993): Aquileia und der Alpen-Adria-Raum (von der Mitte des 6. Jahrhunderts bis 811). In: G. Hödl / J. Grabmayer (Hrsg.), Karantanien und der Alpen-Adria-Raum im Frühmittelalter. St. Veiter Historikergespräche 2 (Wien, Köln, Weimar 1993) 151 - 208.
6. DEMO, Ž. (2010): Ranosrednjovjekovno koplje s krilcima iz okolice Dugog Sela u svjetlu novih saznanja o ovoj vrsti oružja na motki. *Archaeologia Adriatica* IV (2010), 61 - 84.
7. GIESLER, U. (1974): Datierung und Herleitung der vogelförmigen Riemenzungen. Ein Beitrag zur Archäologie der frühen Karolingerzeit. In: G. Kossak / G. Ulbert (Hrsg.), Studien zur vor- und frühgeschichtlichen Archäologie. 2. Frühmittelalter. Festschr. Joachim Werner Münchner Beitr. Vor-u. Frühgesch. Ergbd. 1,2 (München 1974) 521 - 543.
8. GUŠTIN, M., TIEFENGRABER, G. (2002): Oblike in kronologija zgodnje-srednjeveške lonenine na Novi tabli pri Murski Soboti, u/in: *Zgodnji Slovani. Zgodnjesrednjeveška lončenina na obrobju vzhodnih Alp*, (ut./ed. Mitja Guštin), Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, 95 - 102.
9. Hrvati i Karolinzi, (2000): Dio Prvi. Rasprave i vrela, Split 2000.
10. KOVÁCS, L.(1980): Bemerkungen zur Bewertung der fränkischen Flügellanz im Karpatenbecken, *Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften* 8/9 (1978/1979), Budapest, 97-119, 351-360 (Taf. 59 - 68).
11. *Ljubljana* (2009) - *The Ljubljanaica – a River and its Past* (ur.: P. Turk, J. Istenič, T. Knific, T. Nabergoj), Ljubljana.
12. REIMITZ, H. (2000): Grenzen und Grenzüberschreitungen im karolingischen Mitteleuropa. In: W. Pohl / H. Reimitz (Hrsg.), Grenze und Differenz im frühen Mittelalter. Forsch. Gesch. Frühmittelalter 1 = Österr. Akad. Wiss., Denkschr. 287 (Wien 2000) 105 - 166.
13. SCHULZE, M. (1984): Diskussionsbeitrag zur Interpretation früh- und hochmittelalterlicher Flussfunde. Frühmittelalterl. Stud. 18, 1984, 222 - 248.
14. SEKELJ-IVANČAN, T. (2004): Ranokarolinško koplje s krilcima iz šljunčare Jegeniš kod Koprivnice, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, 21, Zagreb, 109-128. 82.
15. SEKELJ-IVANČAN, T. (2007): Još jedan nalaz ranokarolinškog koplja s krilcima iz Šljunčare Jegeniš kraj Koprivnice, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, 24, Zagreb, 419-427.
16. SEKELJ-IVANČAN, T. (2010): *PODRAVINA U RANOM SREDNJEM VIJEKU*, MIA 2, Zagreb.
17. STEIN, F. (1967): *Adelsgräber des achten Jahrhunderts in Deutschland*, Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit (Serie A) Bd 9, Berlin.

18. S. SZÁDECZKY-KARDOSS, S. (1998): Az avar történelem forrásai 557-től 806-ig (Die Quellen der Awarengeschichte von 557 bis 806). Magyar Őstörténeti Könyvtár 12 (Budapest 1998).
19. SZAMEIT, E. (1987): Karolingische Waffenfunde aus Österreich. Teil II: Die Saxe und Lanzenstutzen, *Archaeologia Austriaca*, 71, Wien, 155 - 171.
20. SZÓKE, B.,M. (2009): Karolingische Kirchenorganisation in Pannonien. Glaube, Kult und Herrschaft Phänomene des Religiösen im 1. Jahrtausend n. Chr. in Mittel- und Nordeuropa. Akten des 59. Internationalen Sachsensymposiums und der Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im Mitteldonauraum herausgegeben von Uta von Freeden, Herwig Friesinger und Egon Wamers Römisch-Germanische Kommission, Frankfurt a. M., Österreichische Akademie der Wissenschaften Archäologisches Museum Frankfurt, Bonn, 395 - 411.
21. ŠIMEK, M. (2000): s.v. "Varaždin", u: *Split 2000*, 105 br. II.45.
22. TOMIČIĆ, Ž. (1968): Važnost nalaza ranosrednjovjekovnog koplja u Varaždinu, *Starohrvatska prosvjeta*, 3. s., 10, Split, 53 - 61.
23. TOMIČIĆ, Ž. (1978): Rezultati ranosrednjovjekovnih arheoloških istraživanja u Međimurju i varaždinskoj regiji, *Arheološka istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* = Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, 2, Zagreb, 209 - 221.
24. TOMIČIĆ, Ž. (1985): Prilog istraživanju karolinškog oružja u Međimurju i varaždinskoj regiji, *Starohrvatska prosvjeta*, 3. s., 14 (1984), Split, 209 - 230.
25. TOMIČIĆ, Ž. (1997): Archäologische Zeugnisse der Karolinger in den von Kroaten besiedelten Gebieten, *Hortus Artium Medievalium*, 3, Zagreb, 61 - 72.
26. TOMIČIĆ, Ž. (2009): POGLED U ARHEOLOŠKO NASLIJEĐE RANOGA SREDNJOVJEKOVLJA VARAŽDINA I NJEGOVE ŠIRE OKOLICE, u: 800 Godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209. - 2009., Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa održanog 3. i 4. prosinca 2009. godine u Varaždinu, Zagreb – Varaždin, 2009, 51 – 71.
27. VESZPRÉMY, L. (2004): Mint békák a mocsárban. Püspökök gyűlése a Duna mellett 796-ban. *Aetas* 19,2, 2004, 53 – 71.
28. VINSKI, Z. (1970): Oružje na području starohrvatske države do godine 1000, I. *Międzynarodowy kongres archeologii słowiańskiej, Warszawa 14-18 IX 1965*, T. III, Wrocław-Warszawa-Kraków, 135 – 158.
29. VINSKI, Z. (1979): Novi karolinški nalazi u Jugoslaviji, *Vjesnik Arheološkog muzejau Zagrebu*, X-XI (1977-1978), Zagreb, 143-208, Tab. I-XVIII.
30. WESTPHAL, H. (2002): *Franken oder Sachsen? Untersuchungen an frühmittelalterlichen Waffen*, Studien zur Sachsenforschung 14, Oldenburg.
31. 799 Kunst und Kultur der Karolingerzeit. Karl der Große und Papst Leo III in Paderborn. Band I. Katalog der Ausstellung, Paderborn 1999, II. 15.

32. YPEY, J. (1982): Flügellanzen in niederländischen Sammlungen, *Vor- und Frühgeschichte des unteren Niederrheins Rudolf Stampfuss zum Gedächtnis* (Hergs. G. Krause), *Quellenschriften zur Westdeutschen Vor-und Frühgeschichte* 10, Bonn, 1982, 241 – 267.
33. YPEY, J. (1982a): Europäische Waffen mit Damaszierung, *Archaeologische Korrespondenzblatt*, 12/3, Mainz, 381 – 388, Taf 41.
34. ZEKAN, M. (1994): Karolinški i poslije karolinški nalazi iz Bosne i Hercegovine, *Livanjski kraj u povijesti* (ur. B. Marijan), Split – Livno, 55 – 73, 77-79.

SAŽETAK

KAROLINŠKO KOPLJE IZ VARAŽDINA – PRINOS POZNAVANJU NAJRANIJE PROŠLOSTI GRADA

Istraživanje urbanogeneze svakako je oduvijek bila privlačna tema brojnim istraživačima koji su joj pristupali s raznih motrišta. Pritom je njihov pristup ponekad bio utemeljen u spoznajama pribavljenim u okviru prirodnih, društvenih ili humanističkih područja, grana i ogranaka. Rijetke znanstvenike resili su pristupi koji su sa širokog interdisciplinarnog gledišta pronicali u fenomen postanka urbanih aglomeracija i probleme gradogradnje. Toj izuzetno nadarenoj kategoriji polihistora pripadao je akademik Andre Mohorovičić koji je Varaždin i sve nas zadužio i obdario svojim nadasve bogatim životnim sadržajima i opusom. Među tim brojnim vrutcima njegova širokog zanimanja odgajali su se naraštaji koji su imali sreću pripadati razdoblju u kojem je naš slavljениk intenzivno djelovao i ostavljao plodove široko razgrananoг znanja.

Otkriće karolinškog koplja u urbanoj jezgri – *Starom gradu* Varaždinu (1942) tematizira se u kontekstu povijesne zbilje tijekom franačko-avarskih ratova potkraj 8. i početkom 9. stoljeća i nastoji se prepoznati kao važna i svakako nezaobilazna karika u genezi potencijalne ranosrednjovjekovne aglomeracije koja će u 12. stoljeću postati *Guarestin*.

Autor se u prilogu osvrće na materijalne nalaze sinkronih kopalja s krilcima na istočnom obodu Franačkog Carstva kao jasnim tragovima sukoba Franaka s Avarima. Veliku važnost za vrjednovanje koplja s krilcima iz Varaždina imaju karolinške minijature s prikazima te vrste navalnog oružja u nabožnim knjigama (psaltiri, biblije i sl.). Njihova ilustrativna pojava uz dopunske povijesne podatke o vojnim pokretima Pipina kroz međuriječje Drave i Save, do granica Avarskog Kaganata na Dunavu, određuje pouzdano vremenski okvir varaždinskog koplja oko 800. godine ili u početak prve polovine 9. stoljeća.

Autor naglašava da je karolinško koplje važna i nezaobilazna karika u genezi grada Varaždina kojega u 12. stoljeću poznajemo pod nazivom *Guarestin*.

Ključne riječi: Varaždin; Karolinzi; Avari; Pippin; koplje s krilcima; karolinške minijature; rani srednji vijek; akademik Andro Mohorovičić.

SUMMARY

CAROLINGIAN SPEAR FROM VARAŽDIN: A CONTRIBUTION TO THE UNDERSTANDING OF THE EARLIEST PAST OF THE TOWN

Exploring urban genesis has certainly always been an issue of interest to numerous researchers applying various approaches. Their approach has sometimes been based on facts gathered within the framework of the natural and social sciences or the humanities. More rarely have researchers applied an interdisciplinary approach to understanding the phenomenon of the formation of urban agglomerations and issues concerning the building of towns. Academician Andre Mohorovičić belonged to this extraordinarily gifted category of polyhistorians and enriched Varaždin and all of us with his extraordinary life and work. Those generations who were lucky enough to have belonged to the period in which Mohorovičić was active and left the mark of his wide knowledge grew up amidst numerous sources of his broad interests.

The discovery of a Carolingian spear in the urban nucleus of the Old Town of Varaždin (1942) has been set within the context of the Frankish-Avar wars near the end of the 8th and the beginning of the 9th century in an attempt to establish it as an important link in the genesis of the early mediaeval agglomeration which in the 12th century was to become *Guarestin*.

In this contribution, the author discusses the material finds of synchronous winged spears on the eastern margins of the Frankish Empire as clear evidence of the conflict between the Franks and Avars. Carolingian miniatures with illustrations of this type of naval weapon in liturgical books (psalters, bibles, etc.) are of great importance in the evaluation of the winged spear from Varaždin. These illustrations, combined with additional historical data on Peppin's military operations in the Drava and Sava interfluvium up to the borders of the Avar Khaganate along the Danube, suggest the period around AD 800 or the beginning of the first half of the 9th century as the time frame for the Varaždin spear.

The author highlights the Carolingian spear as an important and unavoidable link in the genesis of the town of Varaždin, which in the 12th century was known as *Guar-estin*.

Key Words: Varaždin; Carolingians; Avars; Peppin; winged spear; carolingian miniatures; Early Middle Ages; academician Andro Mohorovičić.